

Kartläggning av matförsörjningen inom äldreomsorgen

Norrmalms stadsdelsnämnd.

Innehållsförteckning

INNEHÅLLSFÖRTECKNING	2
BAKGRUND	3
<i>Begreppsdefinition</i>	3
SYFTE	4
<i>Begränsning</i>	4
METOD.....	4
<i>Urval</i>	4
<i>Datainsamling</i>	4
<i>Databearbetning</i>	4
RESULTATREDOVISNING	5
<i>Öppen hemtjänst</i>	5
<i>Servicehus</i>	7
<i>Äldreboende med heldygnsomsorg</i>	9
SAMMANFATTNING OCH SLUTSATSER	12
<i>Öppna hemtjänsten</i>	12
<i>Servicehus</i>	12
<i>Äldreboende med heldygnsomsorg</i>	12
<i>Studie om matlådor</i>	13
<i>Slutsatser</i>	13

Bakgrund

En mängd faktorer påverkar individen i måltiden och varje matsituation för varje människa är en komplex händelse. De äldre som inte själva kan klara sin matförsörjning är oavsett boendeform beroende av den service och omvårdnad som samhället ger. Den matförsörjning som erbjuds de äldre runt om i landet skiljer sig åt. Maten kan tillagas lokalt i kommunens regi eller av en lokal entreprenör men kan också vara tillagad i ett storkök i en annan landsända. Vissa kommuner levererar varm mat ”färdig att ätas direkt” medan andra levererar kall eller fryst mat.

Matförsörjningen för de äldre har under årens lopp varit en aktuell fråga för stadsdelsförvaltningen och stadsdelsnämnden inte minst i samband med kostupphandlingar. Valet av tillagningsmetod har varit en av de frågor som varit mycket omdiskuterad. Bl.a. med anledning av detta gjorde institutionen för hushållsvetenskap vid Uppsala universitet, på uppdrag av Stockholms stad och Norrmalms stadsdelsnämnd 1997, en studie av olika matförsörjningssystem inom äldreomsorgen med avseende på bl.a. näring, hygien, gastronomi, kulturella och sociala aspekter.

Den mat som serveras inom Norrmalms äldreomsorg verksamheter tillagas av olika entreprenörer. För öppna hemtjänsten finns avtal för kylda matlådor och för maten som levereras till äldreboendena finns avtal med två entreprenörer om varmhållen mat. Maten som serveras är upphandlad genom anbudsförfarande och regleras utifrån avtal. Exempel på vad som regleras genom avtal är matens kvalitet, näringsvärde, leverans, varmhållning, matsedlar, matvolym, ekologisk mat, brukarinflytande, servicekänsla och hantering av brister. Vid sidan om avtal köps matlådor på närliggande restauranger och/eller affärer framförallt till äldre inom öppna hemtjänsten men även till boende på servicehusen.

I verksamhetsplanen för 2003 ger stadsdelsnämnden förvaltningen i uppdrag att redovisa hur matförsörjningen inom äldreomsorgen ser ut i öppen hemtjänst och särskilt boende.

Begreppsdefinition

Äldre

Personer som är 65 år och äldre.

Brukare

Personer som är 65 år och äldre och har bistånd för matförsörjning.

Boende

Personer som bor på särskilt boende.

Särskilt boende

Bostäder för personer 65 år och äldre som finns både i kommunal och enskild regi. För att genom kommun erhålla denna boendeform erfordras biståndsbeslut. I särskilt boende ansvarar kommunen för hälso- och sjukvårdsinsatser upp till sjuksköterskenivå. Läkarsatserna ansvarar primärvården för. Särskilt boende är ett samlingsbegrepp för servicehus, sjukhem, ålderdomshem och gruppboende.

Äldreboende med heldygnsomsorg

Samlingsbegrepp för sjukhem, ålderdomshem och gruppboende. Boendet innebär helinackordering. Här ingår således ej servicehus.

Ordinärt boende

Boende i vanliga bostäder som hyresrätt, bostadsrätt, egen villa eller motsvarande.

Biståndshandläggare, biståndsbedömning, biståndsbeslut

En av kommunen anställd tjänsteman (biståndshandläggare) som utreder, bedömer (biståndsbedömning) och fattar beslut (biståndsbeslut) utifrån gällande lagstiftning.

Beställning

Biståndshandläggaren skickar ett uppdrag till utförarenheten. Det är en sammanfattning av biståndsbeslutet och innehåller den information som enheten behöver för att kunna utföra uppdraget. Beställningen reglerar ersättningen till enheterna.

Syfte

Syftet är att kartlägga hur matförsörjningen ser ut i äldreomsorgen såväl i öppen hemtjänst som särskilt boende (servicehus, ålderdomshem, gruppboende och sjukhem).

Begränsning

En begränsning görs till att kartlägga kommunala utförarenheter, intraprenader och entreprenader. Kartläggningen omfattar således inte de privata utförare som ingår i kundvalssystemet och inte heller privata särskilda boenden som är belägna i stadsdelen.

Metod**Urval**

Samtliga kommunala utförarenheter inom äldreomsorgen som bedriver öppen hemtjänst och särskilt boende samt motsvarande enheter som drivs på entreprenad eller intraprenad.

Datainsamling

Enkätformulär skickades tillsammans med introduktionsbrev till enhetscheferna via mail. En påminnelse mailades ut till de enhetschefer som inte svarat när svarstiden gått ut. Telefonkontakt togs sedan efter ca en vecka med de enheter som efter påminnelse inte inkommit med svar.

Databearbetning

Svaren har studerats och analyserats. Diskussion har förts med vård- och omsorgsavdelningen utförare och vård- och omsorgsavdelningen beställare.

Resultatredovisning

Öppen hemtjänst

Enhet och kostleverantör	Totalt antal brukare	Totalt bistånd för frukost	Totalt bistånd för lunch	Varav bistånd för matlåda	Varav bistånd för enklare matlagning	Totalt bistånd för kvällsmål	Möjlighet att påverka matsedel	Möjlighet att äta något mål i gemenskap med andra
Birkastan Kostleverantör Samhall	177	31 18%	45 25%	36 varav merparten från leverantör. 80%	9 20%	18 10%	Brukaren kan själv ringa entreprenör alternativt framföra synpunkter till personalen som tar kontakt med entreprenören.	Nej
Drottninggatan Kostleverantör Samhall	180	43 24%	41 23%	41 varav merparten från leverantör. 100%	Det finns ingen som har enbart lättare matlagning med det finns flera som tar matlåda ibland och lättare matlagning på biståndsbeslutet tar brukaren ibland ändå matlåda då de prövat och tycker det är ett bra alternativ.	35 19%	Nej, inte mer än att de kan välja på flera rätter. Synpunkter som brukarna framför till personalen tas upp med entreprenören.	Nej
Johannes Kostleverantör Samhall	251	100 40%	151 60%	150 varav merparten från närliggande restaurang/affär. 99%	1 1%	15 6%	Nej, inte mer än att de kan välja på flera rätter.	Nej

Frekvensfördelningen visar att det finns skillnader avseende matförsörjningen inom öppna hemtjänsten. Framförallt är det Johannes som skiljer sig från de andra två enheterna. Birkastan har 18% som har bistånd för frukost och motsvarande siffra för Drottninggatan är 24%. Vidare har Birkastan 25% brukare som har beviljats lunch och Drottninggatan har 23%. Merparterna av brukarna får här också sin matförsörjning via matlådor från matleverantör som är upphandlad av stadsdelsnämnden.

På Johannes däremot har 40% av brukarna beviljats bistånd för frukost och 60% beviljats bistånd för lunch. Det är således dubbelt så stor andel som har bistånd för frukost och andelen brukare som har bistånd för lunch är tre gånger så stor. Tvärtemot Birkastan och Drottninggatan får endast ett fåtal brukare matlådor från kostleverantör. I stället inköps matlådorna av hemtjänstpersonalen framförallt i närliggande restauranger och/eller affärer.

Bistånd för kvällsmål varierar också mellan enheterna. Drottninggatan har 19% som har bistånd för kvällsmål, Birkastan 10% och Johannes 6%.

Det finns ingen möjlighet för brukarna att äta i gemenskap med andra på någon av enheterna. Möjligheterna att påverka menyn är också små.

Servicehus

Enhet och matleverantör	Totalt antal lägenheter	Totalt bistånd för frukost	Totalt bistånd för lunch	Varav bistånd för matlåda	Varav bistånd för enklare matlagning	Totalt bistånd för kvällsmål	Möjlighet att påverka matsedel	Möjlighet att äta något mål i gemenskap med andra
Väderkvarnen Intraprenad Kostleverantör Sodhexo	143 *	65 45%	65 45%	55 85%	10 15%	52 36%	Ja. Matråd och möjlighet att lämna synpunkter/ önskemål i en bok i restaurangen. Synpunkter kan också lämnas till receptionen och förtroenderådet.	Ja, i restaurangen. Hyra lokal och orda egna måltider/fester.
Väduren Entreprenad Kostleverantör Medierest	117*	40 34%	58 50%	38 66%	20 34%	25 21%	Nej. De vill de dock gärna kunna påverka. Önskan finns även om fler alternativa rätter. Det har även framförts synpunkter om avsaknad av att spontant tillsamman med släkt och vänner kunna inta middag i en restaurang. Saknar restaurang med fullständiga rättigheter.	Ja. Frukost i arbetsterapins lokaler till en kostnad av 10 kr. Det finns en lägenhet där max 12 boende kan inta sin måltid i gemenskap med andra. I dag utnyttjar 5-10 boende detta.
Riddarsporren Kostleverantör Medierest	128*	45 35%	55 43%	45 82%	10 18%	45 35%	Kostråd ca 3 ggr/år.	Ja. Frukostklubb mån-fre kl. 09.00-10.00 där ca 10 brukare äter frukost. Lunch i arbetsterapilokalen dagligen kl. 11.00-13.00 där ca 30 brukare äter. Personal finns som hjälper till med servering.
Vasen Kostleverantör Medierest	33*	14 42%	16 48%	14 88%	2 12%	14 42%	Ja, matråd finns.	Ja. För alla måltider finns möjlighet att i en matsal äta i gemenskap med andra.
Dalagatan Kostleverantör Medierest	40*	13 32%	18 45%	18 varierar dock dag för dag 100%	Ingen 0%	12 30%	De som äter på dagverksamheten har möjlighet att ibland önska sig maträtter som tillagas av personalen.	Ja. Mån-fre äter ca 4 brukare frukost på dagverksamheten för demenshandikappade. Mån-fre äter ca 8 brukare lunch på dagverksamheten för demenshandikappade. Under helgen intar de i stället lunch i verksamhetens foajé.

* I dag finns ca 60 tomma lägenheter inom stadsdelens servicehus. Ingen hänsyn har tagits till detta i redovisningen

Forts resultatredovisning servicehus.....

Av de boende på stadsdelens servicehus har 32-45% bistånd för frukost, 43-50 % bistånd för lunch och 21-42% bistånd för kvällsmål.

Vasen är det servicehus som har störst andel boende med bistånd för matförsörjning alla måltider sammanräknat. Det är också det enda servicehus som erbjuder heldagskost.

Väturen skiljer sig från de andra servicehusen avseende boende med bistånd för enklare matlagning. Av de boende som har bistånd för lunch är 36% beviljade enklare matlagning. Väturen har även minst andel boende (21%) med bistånd för kvällsmål. På övriga servicehus är motsvarande siffra mellan 30% -42%.

De boende har på Väderkvarnen, Riddarsporren och Vasen möjlighet att påverka matsedeln genom matråd/kostråd. Motsvarande möjlighet finns i dag inte på Dalagatan och Väturen.

På alla servicehusen finns i varierande utsträckning möjlighet att äta i gemenskap med andra. På Väturen, Riddarsporren och Vasen finns möjlighet att äta frukost i gemenskap. Denna möjlighet finns även på Dalagatan för boende med demenshandikapp som går på dagverksamhet. Möjlighet att äta lunch i gemenskap finns på alla servicehusen. Dalagatan erbjuder dock lunch i gemenskap med andra endast för boende med demenshandikapp som går på dagverksamheten. Väturen har en begränsning till 12 boende.

Vasen är det enda servicehus där det går att äta kvällsmålet i gemenskap med andra.

En fråga som också fanns med i enkäten, men som inte redovisas i frekvenstabellen, är huruvida boende på servicehus som inte har bistånd för mat har möjlighet att beställa matlåda. Riddarsporren och Dalagatan svarar att det går. Väturen anger att faktureringen via Stockholms stads avgiftssystem sätter stopp för detta. Vasen anger att det någon gång är anhöriga som velat beställa och då har brukaren fakturerats. Väderkvarnen har restaurang och där kan vem som helst äta eller köpa matlåda.

Äldreboende med heldygnsomsorg

Enhet och kostleverantör	Måltidsordning	Antal maträtter att välja på till huvudmålet (lunch)	Möjlighet att påverka matsedel	Utnyttjas möjligheten att tillaga vissa delar av maten själv på boendet, tex. koka potatis,/ris, göra sallad, baka	Om ja, är boende delaktiga i dessa moment.
Klockhuset Kostleverantör Medierest	Frukost 08.00-09.30 Lunch 12.00-13.00 Kaffe/mellanmål 14.00-14.30 Kvällsmål 16.30-17.30 Kaffe/mellanmål 18.00-19.00 Övriga tider när så önskas/ vid behov	2 rätter och dessert ingår.	Matråd. Önskekost vid svår sjukdom.	Baka och anordna festmåltider	Nej
Nya Hemmet Kostleverantör Medierest	Frukost 08.00-09.30 Lunch 12.00-13.00 Kaffe/mellanmål 14.00-14.30 Kvällsmål 16.30-17.30 Kaffe/mellan mål 18.00-19.00 Övriga tider när så önskas/ vid behov	2 rätter och dessert ingår.	Matråd. Önskekost vid svår sjukdom.	Baka och anordna festmåltider. Gröt till frukost och våfflor.	Ja, vid vissa tillfällen. T.ex. röra smet vid bakning, skära frukt duka, vika servetter.
Adolf Fredriks huset Kostleverantör Medierest	Frukost 08.00-09.00 Lunch 12.30 Kaffe/mellanmål 14.30 Kvällsmål 17.00 Kaffe, mellanmål 18.45 Övriga tider när så önskas/ vid behov	2 rätter och dessert ingår.	Matråd. Önskekost vid svår sjukdom.	Ja, i mån av tid.	Ja, vid vissa tillfällen. T.ex. röra smet, skära frukt/grönsaker duka, vika servetter.
Johannes huset Kostleverantör Medierest	Frukost 08.00-09.00 Lunch 12.00 Kaffe/mellanmål 13.00 Kvällsmål 16.00 Kaffe, mellanmål 17.00 Övriga tider när så önskas/ vid behov	2 rätter och dessert ingår.	Matråd och önskekost vid svår sjukdom.	Ja, i mån av tid.	Ja, vid vissa tillfällen. T.ex. röra smet vid bakning, skära frukt duka, vika servetter.

Enhet och kostleverantör	Måltidsordning	Antal maträtter att välja på till huvudmålet (lunch)	Möjlighet att påverka matsedel	Utnyttjas möjligheten att tillaga vissa delar av maten själv på boendet, tex. koka potatis,/ris, göra sallad, baka	Om ja, är boende delaktiga i dessa moment.
Väderkvarnen - Idun, Sagahemmet, Brunnsviken, Magnoliagården Kostleverantör Sodhexo	Frukost 08.00-09.00 Lunch 12.00-13.00 Kaffe/mellanmål 14.00-15.00 Kvällsmål 16.30 Kaffe, mellanmål 19.00 Övriga tider när så önskas/ vid behov	2 rätter och dessert ingår.	Matråd och önskekost vid svår sjukdom.	Ja, gröt varje morgon, till varje mål görs sallad och minst en gång i veckan baka..	Koka gröt till frukost, göra sallad och baka mm.
Väduren – Bellevuegården Kostleverantör Medierest	Frukost 08.00-09.00 Lunch 12.00 Kaffe/mellanmål 14.00-14.30 Kvällsmål 17.00 Kaffe, mellanmål 19.00-19.30 Övriga tider när så önskas/ vid behov	2 rätter och dessert ingår.	Matråd och önskekost vid svår sjukdom.	Ja, på morgonen kokas gröt och välling.	Med på- och avdukning.
Riddarsporren – Riddargården Kostleverantör Medierest	Frukost 07.00-09.30 Lunch 11.00-12.30 Kaffe/mellanmål anpassas individuellt Kvällsmål 17.00-17.30 Kaffe, mellanmål anpassas individuellt Övriga tider när så önskas/ vid behov	2 rätter och dessert ingår.	Kostråd och önskekost vid svår sjukdom.	Ja, vid frukost och mellanmålen.	Med på- och avdukning.
Vasens äldreboende Kostleverantör Medierest	Frukost 08.00-09.00 Lunch 12.00 Kaffe/mellanmål 14.00 Kvällsmål 16.30-17.30 Kaffe, mellanmål 19.00-20.00 Övriga tider när så önskas/ vid behov	2 rätter och dessert ingår.	Matråd och önskekost vid svår sjukdom.	Ja., vid frukost, mellanmål och bakning.	De boende är med i aktiviteter som bakning. Många boende kan inte medverka vid dessa moment p.g.a. funktionsnedsättning men kan vara med och uppleva miljön.

Forts resultatredovisning matförsörjning äldreboende med heldygnsomsorg.....

Måltidsordningen på äldreboende varierar något mellan boendena när det gäller tidsförläggning.

Alla boendena har en dygnsfasta som överstiger MAS:ens rekommendation om tio timmar.

På alla boenden finns två rätter att välja på till lunchen och dessert ingår. På samtliga boendena finns möjlighet att påverka matsedeln genom matråd/kostråd.

Alla boendena utnyttjar i större eller mindre utsträckning möjligheten att tillaga delar av maten själv tex. göra gröt och välling till frukost, göra sallad, baka och anordna festligare måltider.

Huruvida de boende är delaktiga i det förberedande arbetet för måltiden varierar.

Sammanfattning och slutsatser

Kartläggningen visar att matförsörjningen inom äldreomsorgen på Norrmalm kan variera beroende på var brukaren bor, vilken typ av boendeform brukaren har och vilken enhet som utför biståndet. Skillnaderna består i andel brukare som har bistånd för matförsörjning på enheterna, mat från upphandlad matleverantör eller inte, möjlighet att äta i gemenskap med andra, möjlighet att påverka menyn och brukarens möjligheten att vara delaktig i det förberedande måltidsarbetet.

Öppna hemtjänsten

Boende i ordinärt boende med matförsörjning genom öppna hemtjänsten har minst möjligheter att påverka matsedeln och saknar helt möjlighet att äta i gemenskap med andra.

Inom öppna hemtjänsten på Norrmalm finns skillnader mellan utförarenheterna avseende andelen med bistånd för matförsörjning och sättet att tillgodose biståndet. Johannes är den enhet som skiljer sig från de andra två enheterna - Birkastan och Drottninggatan. Johannes har dubbelt så stor andel brukare med bistånd för frukost och andelen brukare med bistånd för lunch är tre gånger så stor. Till skillnad mot Birkastan och Drottninggatan, som ombesörjer matförsörjningen via matlådor från leverantör, använder sig Johannes av närliggande restaurang och/eller affär.

Framtagen statistik visas att skillnaden i antalet brukare med bistånd för matförsörjning inte beror på att Johannes har fler brukare i de högre omsorgsnivåer.

Servicehus

Som boende på servicehus har brukaren större möjlighet att påverka matsedeln och äta i gemenskap med andra även om restaurang saknas. Här finns lokalmässiga förutsättningar och närheten spelar en stor roll. På alla servicehusen inom stadsdelen finns möjlighet att äta i gemenskap med andra även om omfattningen varierar. Möjligheten att påverka menyn är också större, då det på flera av servicehusen finns kostråd/matråd.

Det finns skillnader när det gäller omfattningen av bistånd för matförsörjning mellan de olika servicehusen.

Sedan restaurangerna avvecklades på alla servicehus utom Väderkvarnen har det inkommit synpunkter och klagomål som rört avsaknaden av dessa. Bl.a. p.g.a. detta har stadsdelsnämnden i årets verksamhetsplan givit förvaltningen i uppdrag att pröva de ekonomiska och praktiska möjligheterna att ordna restauranger på servicehusen. Denna prövning görs dock inte i samband med denna kartläggning.

Äldreboende med heldygnsomsorg

På äldreboende med heldygnsomsorg har alla boende heldagskost och möjlighet finns att äta samtliga mål i gemenskap med andra. Det finns också möjlighet att påverka matsedeln via kostråd/matråd. På några av boendena kan de boende, beroende på fysisk och/eller psykisk funktionsnivå, vara delaktiga i att t.ex. duka, göra sallad, baka eller bara vara med och känna dofterna.

Kartläggningen visar dock en måltidsordning på samtliga äldreboende överstiger den dygnsfastan om tio timmar som medicinskt ansvarig sjuksköterska rekommenderar.

Studie om matlådor

Stiftelsen Stockholms Läns Äldrecentrum har fått uppdrag av PRO (Pensionärernas Riksorganisation) att genomföra en studie som rör matlådor och äldre. Inom ramen för detta uppdrag ingår att försöka öka kunskapen om de äldre som bor i ordinärt boende och inte klarar att laga sin mat själv. I uppdraget ingår att undersöka hur organisationen och administrationen för systemet med matlådor ser ut och hur matlådorna fungerar för de äldre. Undersökningen ska genomföras i åtta olika kommuner och stadsdelar inom länet varav Norrmalm är en av stadsdelarna.

Slutsatser

Mat är en viktig fråga för de äldres hälsa och välbefinnande. Kartläggningen visar att det finns skillnader mellan enheterna. Denna studie är en kartläggning över hur matförsörjningen ser ut inom äldreomsorgen på Norrmalm. Det är således ingen utredning för att förklara vad skillnaderna beror på utan för detta krävs vidare studier. För vissa av skillnaderna finns dock en naturlig förklaring i och med att förutsättningar för enheterna är olika. Det är t.ex. lättare att på ett äldreboende med heldygnsomsorg kunna erbjuda möjligheten att äta i gemenskap med andra. På ett äldreboende med heldygnsomsorg finns det lokalmässiga förutsättningarna medan öppna hemtjänsten saknar detta. Det är också lättare att hitta former för matråd på ett äldreboende än inom öppna hemtjänsten. Här finns de boende inom ett hus vilket praktiskt underlättar att träffas och diskutera.

Stadsdelsförvaltningen är positiv till att vara en av stadsdelarna som ingår i Stiftelsen Stockholms Läns Äldrecentrum studie om matlådor och det ska bli mycket intressant att ta del av slutrapporten.